

svojega spomina nego od imaginacije. Strindberg je, po drugi strani, dramatski analitik, ki zna tu pa tam močno objektivirati lastna subjektivna stanja, dasi ne gre nikoli popolnoma preko njih. Strindberg je najbolj doma v dramskih situacijah in je v resnici eden potencialno najjačjih modernih dramatikov. Moderniziral je celo zgodovinsko dramo in jo prilagodil našim okusom (Gustav Vasa, Karel XII., Erik XIV. itd.). Takisto zna zaplesti tipične problemske drame z «ekspresionistično» tehniko na ta način, da svoje notranje «komplekse» projicira v simbolsko realistične more: n. pr. njegova Sonata strahov ali pa njegova Sanjska igra. Dejstvo, da dolgujejo svojo intenzivnost često bolj svoji interesantno morbidni temi nego čistim estetskim svojstvom, seveda zmanjšujejo njihovo vrednost.

Strindberga so vlekli k veri predvsem moralni problemi, a Huysmansa njegov prerazviti estetski čut: kajti celo v Cerkvi se je ukvarjal bolj z zadovoljavanjem svojih estetskih potreb nego z Bogom. Huysmans je bolj velika umetniška natura nego velik stvariteljski umetnik, dočim je Strindberg bolj stvariteljski in obenem manj umetniški nego Huysmans.

Nobeden od njiju ni kajpada preoblikoval svojega vsebinskega gradiva v popolno umetnost, kajti ostala sta večidel sredi pota med samogovori, dnevniškimi zapiski, umetnostjo in razpravami o tistih posameznih predmetih, ki sta se zanje posebno zanimala. Oba sta prej velika trupa nego dovršena lika. Ali njuna dela kot celota so tipična za sodobno duševno krizo, v kolikor se ta izraža v literaturi. Obenem so prav interesantna vez med realizmom in simbolizmom. Nihče, ki se zanima za globlje vidike sodobne mentalnosti, ne more iti mimo teh dveh tragičnih borcev za polnejše notranje življenje.

GARGANTUA IN PANTAGRUEL

FRANÇOIS RABELAIS

UVOD

Po svoji galski šegavosti in šaljivosti spominja Rabelais (1490 do 1553) še starofrancoskih fabliaux ter satiričnih romanov, po široki naobrazbi in po navdušenju za staroklasične ideje pa začenja renesančno gibanje. Njegovo življenje je polno legend, eno čitate lahko pri njegovem ožjem rojaku Balzacu v Okroglih povestih (le Curé de Meudon). Pri frančiškanih posvečen v mašnika je z vnemo študiral, a ker so ga bratje ovirali, je prešel med benediktince. V kratkem pa se je razpopil in postal zdravnik. Kot tak in kot tajnik je ponovno spremil kardinala Du Bellaya v Rim, kjer so naposled

uredili njegov položaj pred cerkveno oblastjo. Pozneje je bil imenovan za posvetnega kanonika, umrl pa je kot meudonski župnik — nejeveren, po nekih sporočilih.

Njegovo delo *Gargantua et Pantagruel*, burkasta epopeja, zajeten posmešljiv roman, obsega pet knjig. Prva riše rojstvo in odgojstvo velikana Gargantue, ki v moški dobi brani očetno dedovino pred vpadi kralja Pikrohola (Grenkožolča). Pri tem ga podpira menih Jean des Entommeures (Presečnik), za kar mu kesneje ustanovi opatijo Thelemo, kjer velja eno samo pravilo: *Fais ce que voudras*, delaj, kar češ. Druga vsebuje detinstvo in prve dogodivščine njegovega sina Pantagruela, kralja Dipsodov (Žejnih). Tretja prikazuje Pantagruelovega prijatelja Panurga (Vsetvora), ki zna na 63 načinov pridobivati denar, med temi pa je tatvina najnedolžnejši. Vse mogoče vedeže vprašuje, naj se li oženi, nazadnje mu dvorski norec Triboulet veli, naj gre še k preročišču božanski Steklenici. Zato potujejo do sedaj navedeni s svojim spremstvom (4. knjiga) nekam proti Indiji. Spotoma srečajo ladjo, natovorjeno z ovci. Da bi se osvetil trgovcu Butkoviču za roganje, kupi Panurg ovna od njega in ga zažene v morje: vsa čreda potone, tudi prekupec in pastirji. Zaporedoma naletijo na razne čudežne otoke, n. pr. Tožbanijo, kjer biva narod Pravdačev, Potuhinijo, kjer caruje katoliški vladar Postnik, protestantsko Klobasovo itd. Zadnje knjige morda ni dovršil Alcofribas Nasier (avtorjev psevdonim, anagram): izletniki so prijadrali do prerokovališča, svečenica Bakbuk (hebrejsko: steklenica) jim v odgovor ponudi butiljko s tajno besedo: *Trink* (pijte). Preprostežu pomeni to, naj si topí skrbi v vinu, izbrancem pa znači napoj znanosti.

V vseh petih delih kar mrgoli pretiravanj, tudi robotosti, nazvane «*esprit rabelaisien*». Ali v tej preobleki najdeš dosti zdravih nazorov o politiki, veri, vzgoji, vedi, slovstvu. Predvsem pa se povečuje Priroda z vsemi svojimi težnjami kakor v antičnem paganstvu. Naslednji odlomek (IV, 12 in 13), ki vas utegne domisliti «*Cmokavzarja in Ušperne*», sem izbral zato, ker nastopa tu pesnik Villon (1431 do 1484), ki je bil radi kraje in uboja obsojen na vešala in o katerem je Hans Reiser pravkar objavil rokovnjaški roman «*Der geliebte Strolch*».

N A P R O K U R A C I J I

Na svoji nadaljnji poti smo drugi dan dospeli v Prokuracijo, ki je silno zacacana in zacokana dežela. Vse mi je bilo tuje. Tu smo videli Pravduhe in Biriče, popolnoma kosmate ljudi. Niti pijače niti jedače nam niso ponudili. Samo z neštevilnimi učenimi pokloni so nam pokazali, da so nam za plačilo do konca na uslugo. Eden naših tolmačev je pravil Pantagruelu, na kako čuden način hodi to ljudstvo za vsakdanjim svojim žitkom, namreč docela drugače nego Romikoli. Kajti v Rimu živé premnogi ljudje od zavdajalstva ali otrovništva, od

tepenice in pobijanja, Biriči pa s tem, da se dadé pretepati. Z ženami in otroki bi pomrli od lakote, ko bi dalje časa ostali brez batin.

«Saj to je», veli Panurg, «isto kakor pri ljudeh, ki jim po Gale-novi opazki *nervus cavernosus* drugače ne vstane v kolo-bar polutnika, kakor če jih pošteno šibamo. Tako mi svetega Tibalda, če bi kdo mene tako bičal, vrag naj me vzame, ako me ne bi vprav s tem iz sedla vrgel.»

«Stvar je taka», pravi tolmač: «Kadar redovnik, duhovnik, obrtnik ali odvetnik hoče domačemu plemiču pod nosom brbati, spusti Biriča nanj. Ta ga pozivlje, ga kliče na sodišče, ga gnjavi in žali tako robato, kakor ima nalog in naročilo, dokler ga plemič, ako ni topoglav in neumen ko noč, hočeš ali nočeš ne naklesti, ali z mečem ne lopi po buči, mu polomi kosti ali ga pahne skozi grajsko okno. To potem Biriču zadostuje, da se prehrani vsaj štiri mesece. 'Tepke pobirati' je zanj najboljši pridelek. Zakaj od meniha, oderuha, odvetnika prejme mastno nagrado in od plemenitnika včasih tolikšno, celó čezmerno odškodnino, da ta pri tem izgubi ves svoj imetek in sme biti še zadovoljen, ako mu ni treba plesniti v temnici, kakor bi bil kralja samega nabunkal.»

«Za to zlo», se oglasi Panurg, «vem imeniten lek, ki ga je uporabljal gospod Baševski.» — «Kaj pa?» poizveduje Pantagruel. — «Ta Baševski», nadaljuje Panurg, «je bil hraber, kreposten, velikodušen in viteški mož. Ko se je vrnil iz dolgotrajne vojne, v kateri se je vojvoda ferrarski s francosko pomočjo možato otepal papeža Julija II., si je tolsti prior v St. Louantu privoščil to veselje, da ga je dal vsak dan vabiti na sodnijo, mu nagajal na vse mile načine in zvijače pletel. Ko je nekega dne kakor po navadi zajtrkoval s svojimi posli — bil je namreč prijazen in radodaren gospod — je poslal po svojega pekarja in njegovo ženo, hkrati pa tudi po tamkajšnjega župnika Udar, ki je bil po takratni šegi obenem njegov oskrbnik, in jim govoril vpričo svojih fevdnih podložnikov in služinčadi: 'Otroci, vidite, kako me ti preklemanski Biriči dan za dnem mrcvariijo. Pomagajte mi, sicer sem sklenil, da pojdem v pustiv, k turškemu sultanu ali k satanu. Če zopet pridejo, bodite pripravljeni. Ti, pek, in tvoja žena jim pojmeta v svatovskem oblačilu v veliko dvorano naproti, kakor da gresta k poroki, kakor prvič, ko sta se vzela. Náta sto zlatih, podarim vama jih, da si napravita potrebne obleke. Vi pa, prečastiti Udar, ne pozabite tedaj naglo priti v svojem najlepšem kóretlju ino štoli, tudi blagoslovljene vode prinesite s seboj, kakor bi hoteli poročati. Ti, Trudon (tako se je klical svirač), pridi takisto s svojo piščaljo in tamburinom. Ko po končanem obredu dobi

mlada žena poljube, si dajajta med seboj ob bobnanju ženitovanjske spominke, t. j. lahne sunke in bunke. Potem vam pojde večerja še bolj v slast. Ko pa pride na vrsto birič, udrihajte kakor po snopu in mu ne prizanašajte. Dregajte, butajte, lopajte in hebajte, prosim vas. Tu vam dam železnih rokavic, ki so prevlečene s kozino. Z njimi ga cebajte in becajte, kamor pade. Kdor ga bo najbolj mlatil, me ima najrajši. Pa ne mislite, da se vam bo zaradi tega kaj zgodilo. Jaz sem porok za vse. Mahalo pa se bo po njem seveda v smehu, kakor je šega na svatbah.' — 'Po čem pa bomo spoznali, da je birič?' vpraša Udar, 'v vašo hišo prihaja vsak dan mnogo ljudi.' — 'Sem že dal potrebna navodila', veli gospod Baševski. 'Če se ob grajskih vratih prikaže možak, peš ali na slabem konju, z velikim, širokim srebrnim prstanom na palcu, je to birič. Vrtar, ki ga spusti noter, bo potegnil za zvonček. Tačas se pripravite in stecite v sobano, da priredite žalostno-smešno burko, kakor sem vam razložil.'

In glej ga kleka! Bog je ukrenil, da je še tisti dan prisopel star, debel, zaripel birič. Ko je pocingljaj ob vhodu, ga je vrtar takoj spoznal po nerodnih, namazanih škornjih, po klavrnih kljusi, po platneni vreči, ki mu je polna sodnih pozivnic visela za pasom, osobito pa po debelem srebrnem prstanu na njegovem levem palcu. Sprejme ga torej udvorljivo in ga prijazno prosi, naj vstopi, in potegne pri tem za zvonec. Pri tej priči se pekar in žena brž oblečeta v svatovsko in slovesno prikorakata v dvorano. Udar pa, natakniši si kóretelj ino štolo, se prikaže iz svoje sobe in naleti na biriča, ki pa ga povabi v svojo shrambo, mu pridno naliva, da bi si drugi tačas nataknil železne rokavice, češ: 'Boljše prilike niste mogli najti. Naš gospodar je danes praznične volje; zdaj zdaj se prične pojedina, to si bomo natrpali brente, zakaj danes imamo ženitnino: le jejte in pijte pa veseli bodite!'

Birič je pil, Baševski pa v tem vso svojo družino popolnem opremil in zbral v dvorani. Nato pošlje po Udara, ki prikoraka z blagoslovljeno vodo v dvorano. Za njim pa birič. Ob vstopu je seveda gospoda Baševskega pozdravil s ponižnimi pokloni in ga pozval pred sodišče. Baševski ga sprejme kar najvljudneje, mu podari srebrnjak in ga povabi, naj prisostvuje podpisovanju ženitne pogodbe in poroki. Tako je bilo. Po dovršenem obredu pa se prične suvanje, in ko pride vrsta na biriča, ga tolikanj obdelujejo z železnimi rokavicami, da se naposled zgrudi ves omamljen in omočen: eno oko mu je s krvjo podpluto, osem reber vtisnjenih, ključnica zlomljena, lopatica razčetrtna, spodnja čeljust na troje, vse to pa med smehom in šalo. Bože mili, kako ga je Udar klestil! pri čemer je skrival težke, s hermelinom obšite rokavice

v rokavu svojega kóretlja, zakaj bil vam je hrust. — Tako se je vrnil birič, brezast ko tiger, domov, jako zadovoljen in počaščen s sprejemom, ki mu ga je pripravil gospod Baševski. In s pomočjo izbornih domačih ranarjev je živel še dolgo, kolikor si morete misliti. Ali o stvari sami se ni nič razvedelo in spomin nanjo je zamrl z zvokom navčka, ki mu je zvonil ob pogrebu.»

*

«Prišedši iz gradu, je birič zopet zakobalil svojega brleža (tako je imenoval svoje enooko kljuse), je Baševski sklical svojo ženo, njene spletične in sobarice ter sploh vse posle, dal prinesiti vina, testenic, gnjati, sadja in sira, jim rámeno vesel napil ino govoril: „Na svoje stare dni se je mojster François Villon umaknil v St. Maixent na Piktavskem in se postavil pod zaščito tamkajšnjega opata, vrlo pridnega moža. Ondukaj mu je prišlo na um, da bi ljudstvu na zabavo uprizoril Kristovo trpljenje v piktavskem narečju. Ko so bile vloge razdeljene in naštudirane ter oder postavljen, je javil županu in svetovalcem, da bi se misterij mogel igrati po zaključku niortskega sejma; samo primerne obleke je treba še poiskati za glumce. Župan in prisežniki so dali potrebne ukaze; on sam pa je naprosil patra Štefana Tepirepa, zakristana tamkajšnjih frančiškanov, naj mu posodi kóretelj ino štolo za postarnega srébra, ki naj bi igral Boga očeta. Tepirep pa mu je kar odrekel, češ, da je po redovniških pravilih ostro zabranjeno, glediščnikom kar si bodi dati ali posoditi. Villon je sicer ugovarjal, da se prepoved tiče samo burk, maškarad in razuzdanih veselice, tako vsaj so postopali v Bruslju in drugod. Ali Tepirep se je držal svoje trme, češ, preskrbi si stvari, kjer hočeš, iz nje g o v e g a žagrada za trdno ne dobí niti cepera. — Villon je ves ogorčen poročal to svojim glumačem in dostavil: „Bog bo Tepirepa brez dvoma hudo kaznoval za svarilen zgled.“

Naslednjo soboto je Villon ovedel, da je Tepirep odjahal na samostanski devi (tako so rekali še nezaskočeni žrebici) po bernjavi v St. Liguire in da se bo vračal okoli dveh popoldne. Takoj je priredil vražji spreved po mestu. Njegovi hudiči so bili od glave do pete v volčinah, teletinah in ovčinah, vsi okrašeni z ovnovimi glavami, volovskimi rogmi, burklami in širokimi pasovi, na katerih so bingljaji kravji zvonci, burovži in mezgovski kraguljci, ki so delali peklenski ropot. Nekateri so nosili črne drogeve z raketami v rokah, drugi dolge goreče zažigalnice, na katere so po vseh križpotih stresali polna prgišča zdrobljene smole, ki je silno prasketala in se strašansko kadila. Takisto jih je vodil po ulicah v razvedrilo odraslim in na neizrečno grozo otročičkom, naposled

pa jih zapeljal v krčmo, stoječo pred vrati ob poti v St. Liguaire, da bi popival z njimi. Komaj je došel v točarnico, je že oddaleč uzrl Tepirepa, ki se je vračal s prosjačenja, in jih opozoril v makaronskih šestomerih:

Hic est de patria, natus de gente belistra,
Qui solet antiquo bribas portare bisacco.¹

„Bes te plentaj!“ so zavpili hudobci, „Bogu očetu ni maral še malo-vredne dopetače na pósito dati, nujmo, zastrašimo ga.“ — „Pa-metne besede“, pohvali Villon; „ampak skrijmo se, dokler ne pride mimo, in tačas pripravite svoje rakete in smolnice.“ Ko se Tepirep zadosti približa, planejo vsi z velikanskim hruščem in vriščem na cesto, obsipajo njega in njegovo kobilico z ognjem, kra-guljčkajo ino škrgetajo ter tulijo ko zlomki: „Ho, ho, ho, brurur, rur, rur, hu, hu, hu. Jeli, brate Štefane, imenitno igramo peklén-ščake?“

Kobila se je splašila in praščila v tek, odzad trobila, odskakovala, se spenjala, ritala, dirjala in vedno bolj divjala, dokler ni vrgla Tepirepa na tla, čeprav se je na vso moč držal sedelnega glaviča. Stremeni so mu bili od konoplje: ker pa mu je desno stopalo tako tesno tičalo v zanki, da ga ni mogel izdreti, ga je žival vlekla za seboj na plaz čez drn in strn, čez rob in glob, in ga čedalje huje obdelavala s kopiti. Najprej mu je razbila lobanjo, da so se mo-žgani usuli pri križu Hozani; potlej mu je odtrgala roki, tu eno, ondi drugo, zatem nogi; nato se je počasi razmrevarilo drobovje, dokler ni kobila, dospevša pred samostan, vlačila za seboj le še desno nogo z vščenjeno plesnico.

Videč, da se je zgodilo, kakor je domneval, je Villon nagovoril svoje zlodeje: „Izvrstno boste igrali, gospodje vragovi, izvrstno. Na to se smete zanesti. O, vi se lahko kosate z vsemi besi in maliči iz Saumura, Douéja, Monmorillopa, Langresa, St. Espaina in Angersa, bogme, celo poitierskimi, navzlic njihovi prizornici; še Bog da bi se oni mogli z vami le primerjati. Oj, kako imenitno boste igrali!“

„Tako, dragi prijatelji,“ je povzel Baševski, „slutim tudi jaz, da boste i vi posehdo odlično igrali tragikomedijo, ker ste takoj ob prvem poskusu biriča tako sijajno zmikastili, nabunkali in na-plunkali. Zato vam poslej vsem podvojim plačo... Vi pa, ljuba moja (se je okrenil k svoji ženi), ravnajte po svoji mili volji; saj imate pod ključem vse moje zaklade. Kar se pa mene dostaja, dragi prijatelji, pijem najprej na vaše zdravje! Naj se vam pri-

¹ Tale možak, po strani očetni sleparskega roda,
v vreči zamazani znaša domov beraške drobtine.

leže, to je dobra in hladna kapljica. Drugič pa podarim tebi, oskrbnik, to srebrno skledo, ná jo! Vidva, konjušnika moja, vzemita ti dve čaši od pozlačenega srebra. Vi, paži, boste tri mesece brez skrbi zastran šibe, in ti, dušica, jim daj tudi moje lepe perjanice z zlatimi sponami. Vam, častiti Udar, podarim to srebrno steklenico — tole drugo pa dam kuharjem. To srebrno košarico poklonim komornikom, konjarjem pa tole ladjico iz pozlačenega srebra, vratarju le-ta dva krožnika, mezarjem pa teh deset žlic. Ti, Trudon, vzemi vse ostale srebrne žlice in skodelo za sladčice. Vi, lakaji, vzemite ta véliki solnjak. Le dobro mi služite, prijatelji, vam že povrnem; ker, tako mi duše! to mi lahko verujete, rajši prenesem v vojni za našega vrlega kralja sto udarcev s kijem po šlemu, nego da bi me taka cafovski svinja enkrat samkrat pred sodišče gnala, zakaj? ker se je tolstemu popu tako zahotelo!«

Prevel A. Debeljak.

GLEDALIŠKA KRONIKA

IVAN CANKAR: POHUJŠANJE V DOLINI
ŠENTFLORJANSKI

Dvajset let po tem, ko je bilo delo spisano, je doživelo povsem novo uprizoritev v našem gledališču. Dejstvo, da je slovenski režiser pretrgal s tradicionalnimi, dejal bi, konvencionalnimi dosedanjimi uprizoritvami tega dela, nam priča, da dobivamo že neko distanco do Cankarja. In to nam je pri naših literarnih razmerah nujno potrebno. Zakaj v teh desetih letih po Cankarjevi smrti še nimamo niti enega dela, niti ene razprave, ki bi se drznila kritično nastopiti zoper Cankarja. Name-noma pravim: zoper Cankarja, mislim pa pri tem na Cankarja sploh in še prav posebno na tistega Cankarja, ki nam ga predstavljajo izza njegove smrti. Zakaj zgodilo se je ž njim to, česar si ni sam nikoli želel, kar je celo sovražil. Od njegove smrti do danes je Cankar obdan z gloriolo popolnosti, hvale in mode. Kakor so ga nekoč mrzili in napadali, tako ga danes vpoštevajo in hvallijo. In on se ne more braniti več. Naša literatura se mu epigonsko klanja in zato je statična. Učitelj Šviligoj že od 1918. leta govori svoj slaven govor (III. dejanje), v katerem konstatira, da umetnik Peter ni prinesel »pohujšanja« v dolino šentflorjansko, da je povsem častitljiva in za narod, politiko in gospodarstvo zaslužna osebnost... S Cankarjem se uganja danes taka hinavščina, kot še z nobenim slovenskim umetnikom. Sedaj po njegovi smrti so ga